

Said Nursî'nin siyasî tecdid:

"Siyasette muktesit meslek"

Adem Ölmez

Doç. Dr. Medeniyet Üniversitesi

Özet

Bediüzzaman Said Nursî, İslamı modern çağın şartlarına göre yorumlayan bir alimdir. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerin zamanımıza bakan yönlerini, bugünün insanının anlayabileceği tarzda yorumlamıştır. Her alanda yerine getirdiği bu tecdit görevini siyaset alanında da yapmıştır. Bilindiği gibi, Hz. Peygamber (SAV) dönemini takip eden Raşit Halifeler zamanında, yöneticiler biatla işbaşına gelmişlerdi. Hz. Ali'den sonra Hz. Hasan da aynı yöntemle başa geçmişti. Bediüzzaman, bu ilk beş halifenin işbaşında bulunduğu zamanı, "hilafet" sonraki dönemleri de "saltanat" olarak belirlemiştir. Bu iki dönem arasındaki en temel fark seçim meselesidir. Emeviler döneminden itibaren seçim yapılmayarak yöneticilerin babadan oğula geçmeye başlaması, hilafeti sona erdirip saltanata başlatmıştır. Bu çerçevedeki tartışmalar Osmanlı'nın son dönemlerinden bugüne kadar tartışılan önemli bir konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Raşit Halifeler, biat, İslam ve demokrasi, siyasi tecdid

Giriş

Hz. Peygamber (ASM) döneminde Müslümanlar karşılaştıkları meseleleri, sorarak öğreniyorlardı. Onun vefatını takip eden dönemde, sahabeler

Bediüzzaman,
bu tartışma-
lar içerisinde
ümmetin biati ile
gerçekleşmeyen
hilafeti doğru
bulmamıştır.
Hilafeti milletin
reyi ile gerçek-
leşen bir vazife
olarak görmüştür.
Hz. Peygamberin
“Şüphesiz hilafet
benden sonra otuz
sene sürecektir”
hadisini dikkatlere
sunarak milletin
iradesiyle yöne-
time gelenlerin
hilafeti temsil
ettiklerini vurgu-
lamıştır.

aynı vazifeyi görerek Hz. Peygamber'den duydukları sözleri naklederek yeni durumlara yorum getirmeye çalıştılar. Ancak Hz. Peygamberi görenlerin de vefat etmesinden sonra, Kur'anî hakikatleri yorumlayacak insanlara ihtiyaç oldu. İşte bu çerçevede yetişen bir çok alim, Müslümanların karşılaştıkları meselelere Kur'anî yorumlar getirerek insanların sorularına cevap vermeye çalıştılar. Bunların içerisinde Eski Yunan ve Roma felsefesinin Müslümanlar arasında yaygınlaşmasına karşı İslam hakikatlerini nazarlara sunan İmam-ı Gazali (1058-1111), Hint yarımadasında Babür Hükümdarı Ekber Şah'ın geliştirdiği “din-i ilahî” denilen inanışa karşı İslam'ın saffetini yaymaya çalışan İmam-ı Rabbanî (1564-1624) ve Bağdat, Şam bölgesinde Müslümanlar arasındaki ihtilafları gidermeye çalışan Mevlana Halid-i Bağdadî (1779-1827) gibi alimler vardı. Son çağda da modernizmin ve geleneğin taşıdığı sorunlara Kur'anî cevaplar veren alim ise Bediüzzaman Said Nursî olmuştur.

Bediüzzaman Said Nursî (1878-1960) hayatın her alanına dair insanlığın yaşadığı sorunlara Kur'anî cevaplar bulmaya çalışmıştır. Asr-ı Saadet'teki uygulamaları hatırlattığı alanlardan birisi de siyasettir. Biz bu çalışmada Said Nursî'nin siyasetteki tecdidi üzerinde durmak istiyoruz.

Hilafet ve Saltanat

Hz. Peygamberin döneminde yönetime dair pratikler, meşvereti esas alan bir karakter taşıyordu. Onu müteakip halife olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde Allah Resulünün bu pratiği dikkate alınarak meşvereti esas alan bir yönetim kurulmuş ve geliştirilmeye çalışılmıştır. Hz. Peygamber, “Üzerinize başı kuru üzüm gibi kara olan bir Habeşli bile seçilse dinleyin ve kendisine uyun”¹ buyurmuşlardır. Ayrıca “Veşavirhum Fil Emr” (Âl-i İmrân, 159) ayet-i kerime ibaresindeki “hum/onlar” zamirinden millet kastedilmiştir.² Bu alandaki irade Hz. Ali dönemindeki iç savaşlar sırasında tartışma konusu olmuş ve Müslümanlar arasında farklı yaklaşımlar belirmeye başlamıştır. Bediüzzaman, bu tartışmalar içerisinde ümmetin biati ile gerçekleşmeyen hilafeti doğru bulmamıştır. Hilafeti milletin reyi ile gerçekleşen bir vazife olarak görmüştür. Hz. Peygamberin “Şüphesiz hilafet benden sonra otuz sene sürecektir”³ hadisini dikkatlere sunarak milletin iradesiyle yönetime gelenlerin hilafeti temsil ettiklerini vurgulamıştır. Bu zaman dilimi içerisinde seçimle işbaşına gelen Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Hasan'ın dönemleri girmektedir. Bediüzzaman hilafet yıllarına Hz. Hasan'ın kısa süreli hilafetini de katmaktadır. Hz. Peygamberden sonra otuz yıl içinde görev yapan bu halifelerin Hz. Peygamberin temsil ettiği manevi ve maddi görevlerin, -peygamberlik haricinde- hepsini içerdiği söylenebilir. Yani bu kişiler Allah Resulünün gerçek birer halifesi idiler; ancak bu otuz yıldan sonra halifelerin temsil meselesi değişime uğramıştır.

1. Muhammed El-Hudari, “Tarihul-Umami'l-İslamiyye”, s.14.

2. Said Nursî, *Münazarat*, s.53.

3. Said Nursî, *Lem'alar*, s.66.

Hız. Hasan'ın halifeliği bırakmasından sonra Hız. Muaviye halife olmuş ve oğlunu yerine halife tayin etmesi ile gerçek anlamda hilafet müessesesi bitmiştir. Artık yeni özellikleri olan saltanat dönemi başlamıştır. Burada hilafet ve saltanat arasındaki temel farkın ümmetin reyî olduğu anlaşılmaktadır. Bediüzzaman "ısırmacı saltanat" dediği tek kişi yönetiminin, "merhametsiz gadre sebebiyet verecek" esaslar içerdiğini söylemiştir. Bu esaslar, "Hükûmetin selâmeti ve âsâyîşin devamı için eşhas feda edilir" ve "Milletin selâmeti için her şey feda edilir" düsturlarıdır.⁴ İslam tarihinde Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz ve Abbasi halifelerinden Mehdi istisna tutulursa, bu esasların hakim düşünce olduğu söylenebilir. Hatta İslam toplumlarında devleti kutsallaştıran zihniyet yapısının oluşmasına bu düşünüş biçimi katkıda bulunmuştur. Zaman içerisinde hizmet edenler yer değiştirmiştir. Yani hizmet etmesi gerekenler yöneticiler iken, tebe olmaya başlamıştır. Her şeyin sahibi hükümdar, diğerleri ise "kapıkulu" olmuştur.

Bu temel farktan dolayı Said Nursî Hız. Ali ile Muaviye arasında yapılan Sıffin Savaşı'nı hilafet ve saltanatın savaşı olduğunu belirtmiştir.⁵ Yani Hız. Ali'nin kazanımı hilafetin, Hız. Muaviye'nin kazanımı saltanatın kazanımı olacaktır. Hakem Olayı sonunda şartları lehine çeviren taraf Muaviye olduğundan saltanatın hayat bulmasına zemin hazırlamıştır.

Bundan sonra da ümmetin başına geçenler halife olarak adlandırılmış olsa da gerçekte bir hükümdar niteliğinde olmuştur. Emevi halifeleri, Abbasi halifeleri, Fatımî halifeleri ve Osmanlı halifeleri de bu nitelikte halife olarak görev yapmışlardır. Bediüzzaman İslam tarihindeki bu uzun dönemin gerçek bir hilafet dönemi olmadığını vurgulamıştır. Hilafetin yeniden başlama tarihinin ise, 19. Yüzyılın son çeyreği olduğunu belirlemiştir. Bu dönemde I. Meşrutiyet ilan edilirken, Risale-i Nur'un müellifi de dünyaya gelmiştir. Artık yeniden saltanat hilafete dönüşmeye başlamış; Hız. Hasan'ın yarım kalan hilafetini Risale-i Nur misyonu yerine getirmeye başlamıştır. Yani, "Hazret-i Hasan Radıyallahu Anhın altı aylık hilafetiyle beraber Risale-i Nur'un Cevşenü l-Kebirden ve Celcelutiyeden aldığı bir kuvvet ve feyizle vazife-i hilafetin en ehemmiyetlisi olan neşr-i hakaik-i imaniye noktasında Hazret-i Hasan Radıyallahu Anhın kısacık müddetini uzun bir zamana çevirerek tam beşinci halife nazarıyla bakabiliriz".⁶

"Siyasette Muktesit Meslek"

Bediüzzaman bu görüşleri ile, halifeliğin ümmetin biatı ile meşruiyet kazanacağı görüşünü benimsemiştir. Münazarat adlı eserinde bu görüşleri pekiştiren metinler vardır. Biz konu hakkında daha fazla bilgi almak isteyenleri o metinlere havale ederek, bir sual ve cevabı üzerinde durmak istiyoruz. Üzerinde duracağımız soru Osmanlı sultanlarına nasıl bakılması gerektiğine dairdir. Soruda II. Abdülhamid'e bazen hücum edip, bazen de savunmasının nedeninin sorulması üzerine hayatındaki önemli bir dönüm

4. Said Nursî, *Mektubat*, s.59.

5. Said Nursî, *Mektubat*, s.90.

6. Said Nursî Emirdağ Lahikası, s.65.

I. Meşrutiyet ilan edilirken, Risale-i Nur'un müellifi de dünyaya gelmiştir. Artık yeniden saltanat hilafete dönüşmeye başlamış; Hız. Hasan'ın yarım kalan hilafetini Risale-i Nur misyonu yerine getirmeye başlamıştır.

*Muktesit mesleğin
vasat yol, ifrat ve
tefrite kaçmayan
yol olduğunu
anlamak müm-
kündür.
Diğer bir ifade
ile ifrat ve tefrite
düşmeden vasat
bir yönetim
oluşturmak ancak
meşrutiyetle
mümkündür.*

noktasından söz eder.⁷ Mardin’de yaşadığı bir olayı şöyle anlatır: “İnkılâptan on altı sene evvel, Mardin cihetlerinde, beni hakka irşad eden bir zâta rast geldim. Siyâsetteki muktesit mesleği bana gösterdi. Hem, tâ o vakitte, meşhur Kemâl’in “Rüya”sıyla uyandım” der. Burada, soru yöneltilirken Osmanlı hanedanına nasıl bakılması gerektiği teması ön plana çıkıyordu. Yani neden bazen Abdülhamid’in kusurlarını görmezlikten geliyorsun, bazen de eleştiriyorsun deniliyordu. Cevabında Mardin’de karşılaştığı bir kişiden söz etmektedir. Bu kişinin kendisini “hakka irşad eden” bir kişi olduğunu söylemektedir. Buradaki “hak” kavramından anlaşılması gereken siyasetteki “hak” olmalıdır. Çünkü konu siyasetle ilgilidir. Ardından da “Siyâsetteki muktesit mesleği bana gösterdi” demektedir. Yani muktesit mesleğin vasat yol, ifrat ve tefrite kaçmayan yol olduğunu anlamak mümkündür. Ancak ardından açıklayıcı bir cümle daha gelmektedir. O cümle de “Hem, tâ o vakitte, meşhur Kemâl’in “Rüya”sıyla uyandım” denilmektedir. Bu cümle siyasetteki muktesit mesleği öğrenmek ile Kemal’in Rüya’sı arasında bir ilgi olduğunu göstermektedir. Demek ki Namık Kemal Rüya adlı risalesinde ifrat ve tefritten uzak bir orta yolu tanımlamaktadır. Peki bu orta yol nedir? Bunu anlamak için de Rüya risalesinin temasına bakmak gerekmektedir. Namık Kemal bu risalede, bulutların içinden çıkan genç ve güzel bir kız tasvir ederek, bu güzelliği meşrutiyete benzetmektedir.⁸ Öyle ise içinde uyanılan muktesit meslek yönetiminde “hak” bir yaklaşımı yani vasatı göstermektedir. Diğer bir ifade ile ifrat ve tefrite düşmeden vasat bir yönetim oluşturmak ancak meşrutiyetle mümkündür. Bediüzzaman gençlik çağındaki bu hatıra ile başlattığı, İslam’ın yönetime dair yaklaşımını hayatı boyunca aynı çizgi-
de sürdürmüş, her zaman hürriyet rejimlerinin desteklemiştir.

Sonuç

Said Nursî, her alanda olduğu gibi siyasi alanda da tecdit yapmıştır. Onun tecdidi Kur’an’daki siyasi düşüncüyü, Hz. Peygamberin öğretilerini ve Hz. Peygamberden sonraki beş halife zamanındaki uygulamaları yeniden hatırlatmak şeklinde tezahür etmiştir. Bediüzzaman, çocukluk çağından iti-

7. Suâl: “İnkılâptan on sene evvel, hükümete nihayet derecede müteriz olduğun halde, hükümete hücum edenlere dahi itiraz ederdin. Hattâ selâtin-i Osmâniyeyi ifratla senâ ederdin; hattâ derdin: ‘Muhtemeldir, Abdulhamid, muktedir değil ki dizğini gevşetsin, milletin saadetine yol versin. Veyahut hatâ bir içtihad ile olabilir, bir gayr-i makbul övzü kendine bulsun. Veyahut avanelerinin ve vehminin elinde mahpus gibidir.’ Sonra birden bütün kabahati ona attın. Neden hem itiraz, hem hücum ederdin; hem de bâzılara karşı müdâfaa ederdin?”

Cevap: İnkılâptan on altı sene evvel, Mardin cihetlerinde, beni hakka irşad eden bir zâta rast geldim. Siyâsetteki muktesit mesleği bana gösterdi. Hem, tâ o vakitte, meşhur Kemâl’in “Rüya”sıyla uyandım. Lâkin, maatteessüf, su-i tesadüfle hükümete itiraz edenlerden ehl-i ifrat ve ehl-i tefrite rast geldim. Ehl-i ifratın bir kısmı, Araptan sonra İslâmiyetin kıvâmı olan Etrâkı tadil ediyorlardı. Hattâ bir kısmı o derece tecavüz etti ki, ehl-i kanunu tekfir ederdi. Otuz sene evvel olan kanun-u esâsiyi ve Hürriyetin ilânını tekfîre delil gösterdi, ilâ âhir hüccet ederdi. Biçare bilmezdi ki: bilmânâ ‘dır. Acaba sabık istibdadı hürriyet zanneden ve Kanun-u Esâsiye itiraz eden adamlara nasıl itiraz etmeyeceğim? Çendan onlar hükümete itiraz ederlerdi. Lâkin onlar, istibdadın daha dehşetlisini istediler. Bunun için onları reddederdim. İşte şimdi ehl-i hürriyeti tadil eden şu kısımdandı.

İkinci kısım olan ehl-i tefriti gördüm; dini bilmiyorlar, ehl-i İslâma insafsızca itiraz ediyorlar, taassubu delil gösteriyorlardı. İşte şimdi Osmanlıluktan tecerrüd edip, tam tamına Avrupa’ya temessül etmek fikrinde bulunanlar şu kısımdandı. Bununla beraber, istibdat kendini muhafaza etmek için herkese vesvese verdiği gibi, beni İnkılâptan on sene evvel aldattı ki, ehl-i ihtilalin ekseri masondur. Lillahlilhamd, o vesvese bir iki sene zarfında zail oldu. Tâ o vakitte anladım; bizim ekser ahrarımız mutekid müslümanlardır.

Elhasıl: Hükümete hücum edenler, bazıları “Haydo, Haydo” derlerdi, bazıları “Haydar Ağa, Haydar Ağa” derlerdi; ben “Haydar” derdim, şimdide “Haydar” diyorum vesselam... (Said Nursî, Münazarat, s.294-300).

8. Namık Kemal, Rüya, s.4-5.

baren siyasette seçimli yönetimlerin önemine inanmıştır. Bu hayat gelişimi içerisinde Mardin’de karşılaştığı bir kişinin onun hayatında önemli bir yeri olmuştur. Bütün dünyada yükselen değerleri oluşturan hürriyet, meşrutiyet, insan hakları gibi kavramları Batı taklidi şeklinde yorumlamamış, İslam’ın özünde zaten var olan gerçeklikler şeklinde sunmuştur. Onun hilafet yorumunda ümmetin reyi özel bir önem kazanmıştır. Seçimle işbaşına gelenleri halife olarak tanımlarken, babadan oğula geçmeye başlamasıyla birlikte saltanat demiştir. Bediüzzaman’ın bu tutumu Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren kafası karışan Müslümanların, yeniden kendi değerlerini tartışmaları açısından önemli bir mihenk olmuştur.

Abstract

Bediuzzaman is a scholar interpreting Islam according to the circumstances of the modern age. He interpreted the aspects of the Holy Quran and the Traditions of the Prophet looking at our time in such a way that could be understood by the people. He carried out the duty of tajdid in all areas, so did he in politics as well. As we all know, in the period of Caliphs following the time of the Prophet all administrators came to the office through allegiance. Hadrat Hasan came to the office after Hadrat Ali in the same way. Bediuzzaman calls the time of the first five caliphs as “caliphate” and the following periods as “sultanate”. The most striking difference between the two periods is the issue of “election”. Beginning from the Umayyad period, election was abandoned and sons become rulers after father, thus started a period of sultanate. Discussions in this framework have been a controversial issue since the final times of the Ottomans.

Key Words: Rashid Caliphs, allegiance, Islam and Democracy, political tajdid

Bibliyografya

- Ebu'l-A'laMevdûdî, Hilafet ve Saltanat, İstanbul.
Muhammed El-Hudari, “Tarihu'l-Umami'l-İslamiyye”, DGBİT, c. 2, s.27-430.
Namık Kemal, Rüya, İstanbul, 1326.
Nursî, Bediüzzaman Said, Emirdağ Lahikası, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 1991.
Nursî, Bediüzzaman Said, Lem'alar, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 2008.
Nursî, Bediüzzaman Said, Mektubat, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 2010.
Nursî, Bediüzzaman Said, Münazarat, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 2007.
Ölmez, Adem, “Hürriyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet”, Köprü, S.64 (Güz-1998), s.3-10.
Ölmez, Adem, “Osmanlı Devleti'nin Son Asrında İslam ve Usûl-ı Meşveret Tartışmaları”, Köprü, S.58 (Bahar-1997), s.83-96.
Sönmez, Selim, “Risale-i Nur'da Aleviliğe Dair Bir Deneme”, Köprü, S.62 (Bahar-1998), s.92-98.